

Balesetek, kártérítések Debrecenben 1693 és 1715 között

Papp Rita

történész, levéltáros, Görögkatolikus Püspöki Levéltár

Csakúgy, mint manapság, a kora újkori Debrecenben is gyakoriak voltak a különféle balesetek, véletlen károkozások, amelyek egy részének nyoma is maradt a város tanácsülési vagy éppen büntető-törvényszéki jegyzőkönyveiben. Jelen tanulmányban ezek közül mutatunk be néhányat, remélve, hogy ezzel is közelebb hozzuk az olvasóhoz a korabeli Debrecen világát, mindennapjait. Ahogyan a címben is olvasható, az 1693 és 1715 közötti időszak eseteit vizsgáljuk. Forrásként a fent említett tanácsülési – más néven magisztrátusi – jegyzőkönyveket, illetve a város büntető-törvényszéki jegyzőkönyveit használtuk.¹ Lehetőségeinkhez mérten igyekszünk minél változatosabb ügyeket s minél több részletet az olvasó elé tárni.

A balesetek legtragikusabb formáival a büntetőpereket rögzítő jegyzőkönyvi bejegyzésekben találkozhatunk.² Az emberöléseket tárgyaló forrásrészek több halálos kimenetelű baleset részleteit is megőrizték. Az általunk vizsgált években öt esetről állapítható meg egyértelműen, hogy véletlen, vigyázatlanságból esett emberölés történt.³ Valamint volt még egy eset, amikor nagy valószínűséggel erről volt szó, de mivel az ügyel kapcsolatban sem ítélet, sem tanúvallomások nem maradtak fenn, s a vádlott védekezését sem ismerjük, nem lehetünk biztosak ennek megállapításában.

¹ MNL HBML IV. A. 1011./a. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek. 23–28. kötet. MNL HBML IV. A. 1018./e. Büntető-törvényszéki jegyzőkönyvek. 1–3. kötet.

² A büntetőpereket nagyrészt ugyan meg lehet különböztetni a vizsgált időszakban, azonban a polgári és büntetőperes eljárás még nem különült el élesen egymástól. Ezeket csak 1726-tól kezdték külön vezetni, s szétválasztásuk csak egy 1774-es rendelet után történt meg. M. ANTALÓCZY ILDIKÓ: A blaszfémia és más vallásellenes bűncselekmények Debrecenben a XVIII. század közepén. I. rész. In: *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXIII.* Debrecen, 1996. 67–90. 76., KÁLLAY ISTVÁN: *Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848.* Budapest, 1996. 115., SZENDINÉ ORVOS ERZSÉBET: *Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1606–1610.* PhD-értekezés, 2005. 18.

³ A vizsgált időszakban Debrecenben tárgyalt emberölésekről I. SZÜCSNÉ PAPP RITA: *Debrecen bűnügyei és bíraskodása 1693 és 1715 között a magisztrátusi jegyzőkönyvek tükrében.* PhD-értekezés, 2021. 62–86., PAPP RITA: Erőszakos bűncselekmények Debrecenben 1693 és 1715 között. In: *Történeti Tanulmányok XXVIII.* Debrecen, 2020. 123–165. 123–148.

Egy Nagy Bálint nevű férfi ellen indult eljárás, miután Gúti András azzal vádolta meg, hogy 1714. február 2-án estefelé szekérral elgázolta az édesapját, aki belehalt sérüléseibe. A vád szerint Nagy „*más szekérral edgyütt menvén várasunkbul hazafelé, az első szekér az A[ctor]nak [vádlnak] attyát elkerülte, de az I[n causam attractus] [perbe fogott], nem tudatik, micsoda vakmerő bátorságtul viseltetvén, reáhajtott, elüttette, melly miatt meg is holt*”.⁴ A gyászoló felperes, aki minden bizonnyal feldúlt lelki állapotban volt, szándékosságról beszél, sőt még a vádlott „*ingerlő társainak denominatiójára [megnevezésére]*” is tortúrát kér a szenátustól, mégis könnyen lehet, hogy csupán egy szerencsétlen balesetről volt szó. A gázolás ugyanis egy februári, sötét este történt, „*az ország úttján holdvilágon*”.⁵ Ahogyan arról már tettünk említést, az ügyben hozott ítélettel nem találkoztunk a vizsgált forrásokban, de biztosak lehetünk benne, hogy ha született döntés, a szenátoroknak nem lehetett egyszerű dolguk annak meghozatalakor. Csakúgy, mint a többi emberöléssel kapcsolatos büntetőperben sem. Hiszen amellet, hogy gondosan meg kellett vizsgálniuk az elkövetők szándékát és a bűncselekmény körülményeit, dolgukat tovább nehezítette, hogy az általuk forgatott törvénykönyvek, jogi munkák nem határozták meg egyértelműen, hogy mi tartozik a gyilkosság, a szándékos, a gondatlanságból, illetve a véletlenül elkövetett emberölés kategóriájába.⁶

Nem a fent bemutatott volt az egyetlen halálos kimenetelű gázolás a vizsgált időszakban, s ehhez nagyban hozzájárultak a rossz minőségű utak és a megfelelő világítás hiánya, valamint okozhatta a balesetet a figyelmetlenség, a gondatlan közlekedés is. A kocsisok által – elsősorban a legénykedésből fakadó gyorshajítás miatt – elkövetett balesetek, gázolások a véletlenül, vigyázatlanságból eredő emberölések tipikus eseteinek tekinthetők, csakúgy, mint a lőfegyver véletlen elsülése is.⁷

Utóbbira jó példa annak a Fábián Jánosnak az esete, akit 1707 decemberében állítottak törvényszék elé, miután egy lakodalomban átlótte egy legény nyakát, aki bele is halt a sérülésbe.⁸ Fábián szerint, aki maga is legény volt még, szerencsétlen baleset történt, amelyről nem tehet. A puskát is valaki más adta a kezébe, „*és gondolván, ne[m] golyóbissal vagon töltve, hane[m] csak fojtással,*

⁴ MNL HBML IV. A. 1011./a. 28. k. 377–378. 1714. febr. 26.

⁵ Uo.

⁶ Ugyan sem a debreceniek által meghatározónak tartott Hármaskönyv, sem a Praxis Criminalis nem határozta meg egyértelműen, mi tartozik a fent felsorolt kategóriákba, a korabeli törvénykezés mégis eltérően ítélte meg ezeket. L. M. ANTALÓCZY ILDIKÓ: *Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén*. Debrecen, 2001. 119–120., MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, 1999. 250–251., KÁLLAY 1996. 204–211.

⁷ M. ANTALÓCZY 2001. 127.

⁸ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 307. 1707. dec. 10.

mint egy lakodalmi játékból, úgy lútte ki, ingyen, nem is czélozván a' decedenshez [az elhunythoz]".⁹ A védekezéséből ugyanis megtudjuk, hogy a perbe fogott és más legények „*mint szolgáló iffjak*” vettek részt egy lakodalomban, s az ő feladatuk volt szekérral elhozni a menyasszony portékáját. Fábián több társával a szekéren ült, míg a későbbi áldozat – a helyszínen álszakállat és bundát véve magára – topogott és rázta magát, amellyel „*a' lovakat bokrosokká tette, a' szerkeret is csak el ne[m] ragatták*”.¹⁰ A férfit az elhunyt szülei fogták perbe, s hosszú hónapokat kellett tömlöcben töltenie. Végül 1708 augusztusában „*majd esztendeig való raboskodását, ne[m] szánt szándékos cselekedetét, atyafiai reménkedésit [értsd: rimánkodását]*” is figyelembe véve megszüntették az ellene folytatott eljárást, ám eklézsiát kellett követnie, és három évre kitiltották a városból.¹¹ Tanúvallomások sajnos nem maradtak fenn, a bejegyzésből azonban egyértelműen kiderül, hogy Fábiánnak sikerült bizonyítania, nem szándékosan lőtte meg az áldozatot.

Szerencsére nem minden puskalövés okozott halálos sérülést. Háló Deme-terné például azért hívta perbe Háló Jánost 1699 nyarán, mert a férfi hét évvel korábban „*puskáját kezéb[en] vevén*” őt „*általlútte, melly lövés miatt való sebben másfél esztendeig kínlódott*”.¹² Az asszony vérbírságot, valamint a költségei – minden bizonnyal a borbélyok, a kezelés díja – megtérítését követelte, a férfi azonban balesetre hivatkozva csupán a költségek kifizetését tartotta jogszerűnek.¹³ Tanúvallomások nem maradtak ránk az ügyel kapcsolatban. A szenátorok által meghozott határozatból az derül ki, hogy a vádlottnak meg kellett esküdni arról, amelyet feleletében állított, tehát, „*hogy midőn a' puska a' keziben elsült, akarattya ellen esett, és az A[ctor]t [vádlót] nem is látta akkor*”.¹⁴ Arról, hogy ez megtörtént-e, már nem kapunk információt. Mindenesetre a férfi egyértelműen kijelentette, hogy kész megadni az asszony költségeit, csak – balesetről lévén szó – a vérbírsággal nem ért egyet.¹⁵

Nagy Istvánt is hasonló vád miatt hívták a törvényszék elé 1708 decemberében. Róla Mácsi György állította, „*hogy térdét általlútte, melly miatt nagy nyomorúságban vagon*”.¹⁶ A bejegyzésből továbbá az is kiderül, hogy Mácsi a „*borbély[na]k való fizetésit és sérelméért f. 180*”, azaz 180 forintot kívánt Nagy Istvántól, ám sem ítéletet, sem tanúvallomásokat nem őriztek meg a vizsgált

⁹ Uo. 457–458. 1708. aug. 28.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo. 460–461. 1708. aug. 30. Az eklézsia követésre l. bővebben BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. 2014. 104.

¹² MNL HBML IV. A. 1011./a. 24. k. 515. 1699. júl. 6.

¹³ Az asszony követelésére l. uo. A férfi válaszára l. uo. 548–549. 1699. szept. 14.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 524. 1708. dec. 6.

jegyzőkönyvek a pereskedéssel kapcsolatban, így a kimenetelt és a részleteket is homály fedi.¹⁷ Abból viszont, hogy sem vérbírságot, sem a hatalmaskodás 100 forintos büntetését – melynek megfizetését ekkoriban a testi sértéseknél rendszerint követelni szokták a vádban – nem említik, arra következtethetünk, hogy még a sértett szerint is csupán véletlen baleset történt.

A korábban említett gázolás mellett más szerencsétlenségeket is okozhattak szekérral. Debreczeni István 1711 júniusában perelte Bereczki Jánost, mert a vád szerint Bereczki hibájából – mivel részegen elaludt a lovon – rádőlt egy szekér, „*melly dülésb[en] az A[ctor]nak [vádlnak] a' czombja csontya kettétört, négy holnapokig kínlódott*”, ráadásul az eset óta „*magának semmi dolgot ne[m] tehetett*”, vagyis nem tudott dolgozni sem.¹⁸ Mindezek miatt sérelméért 126, a kimaradt munka miatt pedig további 100 forint kártérítést kívánt a férfitől, aki feleletében arra kérte a szenátorokat, hogy „*jelen legyenek, a' kik a' szekeren akkor ott voltak, azok mondgyák meg, mint esett a' dolog*”.¹⁹ Szerencsére a szóban forgó személyek tanúvallomásait megőrizték a források, így megismerhetőek a baleset részletei. A megkérdezettek többsége egyetért abban, hogy a perbe fogott valóban ittas volt – bár egyikük szerint „*igen részeg ne[m] volt*” – és el is aludt a lovon, valamint hiába intették, nem adta át a helyét más, józan társának.²⁰ Ám azt is kiemelték, hogy lassan, lépésben ment a szekér, amikor a baleset történt. A beszámolók szerint az okozta a borulást, hogy a kerék rossz helyre, egy mélyedésbe ment. Továbbá az is kiderül a szövegből, hogy a szerencsétlenség annyira felbőszítette a jelenlévőket, hogy ott helyben meg akarták verni Bereczkit.²¹ A szenátorok végül úgy határoztak, hogy „*a' borbélynak való fizetést és sérelminek felét az I[n causam attractus] [perbe fogott] az A[ctor]nak [vádlnak] adgya meg*”.²²

A szekerek nemcsak az utakon jelenthettek veszélyt, de komoly balesettel járhatott például a róluk történő lepakolás is, különösen, ha valamilyen nehéz terhet szállítottak velük. Ilyen baleset miatt fogta perbe Oláh Mihály is Toldi Istvánt 1701 novemberében, miután a férfi a város számára történő fahordás közben súlyos lábsérülést szenvedett. A vádból megtudjuk, hogy a két peres fél a Guthi erdőről hozott fát szekereivel, s először a felperes Oláh szekereéről hányták le a rakományt, majd az alperes Toldi szekere következett. Oláh szerint a férfi a fa emelésére küldte őt, ám „*szekerét megindítván az A[ctor] [vádoló] lábát az I[n causam attractus] [perbe fogott] eltörette, mellynek fájaldmát, sérelmét és cson-*

¹⁷ Uo.

¹⁸ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 835. 1711. jún. 18.

¹⁹ Uo. 836. 1711. jún. 18.

²⁰ MNL HBML IV. A. 1018./e. 3. k. 334. 1711. jún. 18.

²¹ Uo. 334–335. 1711. jún. 18.

²² MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 844. 1711. júl. 6.

kaságát” figyelembe véve 100 forint megadását kívánja a vádlottól.²³ Toldi tagadott, és kijelentette, hogy „*sem ne[m] hívta, sem ne[m] küldötte, sem lábát ne[m] törette*”, amely az ítélethozók szerint minden bizonnyal igazolást is nyert, mert egy hónapon belül felmentették a vád alól.²⁴ A balesetről több jelenlévő beszámolóját is olvashatjuk, ugyanis ránk maradtak a felperes által állított tanúk vallomásai. Ezekből részletes leírást kapunk a lábtörés körülményeiről, arra azonban már nem adnak egyértelmű választ, hogy az alperes valóban kérte-e Oláh Mihály segítségét a nehéz fa szekérről történő lepakolásához. Az egyik tanú szerint Toldi „*oda ne[m] hívta, sőt midőn kijött az házból [ti. Toldi], már akkor ott volt a’ szekérenél az A[ctor] [vádló]*”.²⁵ Egy másik tanú viszont azt állítja, hogy a perbe fogott „*marasztotta [értsd: marasztalta] az A[ctor]t [vádlót], segícsen néki a’ szekérrül a’ fát lehánni, s arra nézve odament mind a’ fatens [tanú], mind az A[ctor] [vádló] segíteni*”.²⁶ Abban két tanú is egyetért, hogy az alperes Toldi félt, hogy eltörik a szekér nyújtója, vagyis a szekér első és hátsó felét összekötő rúd, s egyikük szerint a perbe fogott emiatt kezdte el hajtani a gerendához láncolt ökröket, amely végül a balesethez vezetett. Ugyanis „*a’ csapófa [ti. emelőrúd] a’ lába fejére esvén az A[ctor]nak [vádlónak], a’ gerenda penigh a’ csapófára, az ökrök a’ mint a’ fát vonták, a’ szárára [ti. a vádló láb-szárára] forgott fel, és így csak eltört a’ szára*”.²⁷ Ebből a beszámolóból arra következtethetünk, hogy Toldi annyira félthette a szekere épségét, hogy sietve – talán kapkodva is – cselekedett, amely miatt nagy valószínűséggel nem volt elég körültekintő. A többi tanúvallomás azonban nem igazolja ezt egyértelműen, a perbe fogott által állított személyek vallásait pedig nem ismerjük. Biztosak csupán abban lehetünk, hogy a szenátorokat nem sikerült meggyőzni Toldi felelősségéről, hiszen felmentették őt.

Többször előfordult, hogy valakit állatok sebesítettek meg. Ilyenkor a sérült az állat gazdáját hívhatta perbe. Balog János például Kovács Mihálynét perelte, mivel állítása szerint az asszony kutyája megharapta a lábát, méghozzá „*orozva*”, azaz gonoszul, lesből támadva.²⁸ A felperes 80 forintot követelt az asszonytól „*sérelmiért*”, ám a körülményekről, a seb súlyosságáról és arról, hogy megítélték-e neki a kívánt összeget, már nem szólnak a vizsgált források.²⁹

Nem teljesen egyértelmű, ki is a tulajdonos a következő vizsgált esetben. Cseppentő István perelte Feké Istvánt 1704 augusztusában néhány veszélyes marha miatt, amelyek megsebesítettek egy asszonyt. A férfinak azonban sikerült

²³ MNL HBML IV. A. 1011./a. 25. k. 236. 1701. nov. 17.

²⁴ Uo. A felmentő ítéletre I. uo. 248. 1701. dec. 5.

²⁵ MNL HBML IV. A. 1018./e. 2. k. 418. 1701. nov. 17.

²⁶ Uo. 419. 1701. nov. 17.

²⁷ Uo.

²⁸ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 514. 1708. nov. 24.

²⁹ Uo.

bizonyítania, „*hogy a' tulkok, mellyeket az A[ctor]nak [vádlónak] adott, jámbor marhák voltanak*”, ezért felmentették Cseppentő keresete alól.³⁰ Így a vádló maradt az, akit felelősségre vonhattak a baleset ügyében. Cseppentőt ezzel egy időben perbe is hívta a sértett asszony, Bányai Istvánné, akinek az ügyben hozott határozat szerint a férfi már korábban oda is ígért 6 forintot, „*a' mit edgyik [ti. a marha] ért volna*”.³¹ Ennek nem találjuk nyomát a jegyzőkönyvekben, ahogyan a balesetről is mindössze annyit tudunk meg, hogy az asszonyt „*a' fellyebb írt tulkok (...) eltapodták*”.³² Ezekből a bejegyzésekből arra következtethetünk, hogy a tulajdonos maga az állatok által megtámadott asszony lehetett, s a jószágok eladóját, korábbi tulajdonosát kívánta elszámoltatni, aki viszont igyekezett továbbadni a felelősségét. Ezt a gyanúkat erősíti az is, hogy a perbe fogottnak az egyik marha árát kellett kifizetnie, mintegy visszaadva a pénzt egy „hibás áru” miatt, s nem egyéb sérelemdíjat, vagy például az asszony kezelésének költségeit, ha volt ilyen.³³

A különféle megvadult állatok természetesen nem csak az emberekre jelentettek veszélyt. Csatári János például azért perelte Szürke Istvánt 1703 márciusában, mert annak bikája rendszeresen rájárt a vádló szénájára, s Szürke a többszöri figyelmeztetés ellenére sem hajtotta el onnan. Majd „*midőn az A[ctor] [vádló] szolgája el akarta hajtani, lovát az I[n causam attractus] [perbe fogott] bikája elrontotta, megölte*”, amely miatt most kártérítést, a ló árának kifizetését követeli.³⁴ Szürke feleletében azt állította, hogy ő igenis elhajtotta az állatot, arról meg nem tehet, hogy az mégis rájárt a szénára, azt ugyanis szerinte Csatárinak kellett volna bekerítenie. Ennek ellenére a szénában esett kárt még hajlandó is lett volna megtéríteni, a ló árát viszont már semmiképp. Úgy vélte, hogy azért Csatárinak kell vállalnia a következményeket, hogy a szolgája rátámadt a bikára. A szenátorok mindkét fél felelősségét megállapították, ezért úgy határoztak az ügyben, hogy „*az mit a' ló ért volna, ketten szenvedgyék*”, tehát Szürkének csak a ló értékének felét kellett megtérítenie.³⁵ Arról nem esik szó a bejegyzésben, hogy a szolgáló megsérült-e a támadásban, annyi azonban bizonyos, hogy komoly veszélynek volt kitéve.

A polgári perek között más olyan balesetről is olvashatunk, amelyben feltételezhetően csak kevésen múlt, hogy nem történt személyi sérülés. Borus István-

³⁰ MNL HBML IV. A. 1011./a. 25. k. 825. 1704. aug. 25.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ A másik lehetséges történet, hogy a veszélyes állatok tulajdonosa Cseppentő volt, és az asszony, mint tulajdonost hívta perbe őt, ő pedig igyekezett tovább hártani a felelősséget arra, akitől az állatokat kapta vagy vette. Ám ez esetben nem látjuk indokoltnak a marha árának megtérítését az egyéb sérelemdíj helyett.

³⁴ MNL HBML IV. A. 1011./a. 25. k. 553. 1703. márc. 24.

³⁵ Uo. 553–554. 1703. márc. 24.

nak is nagy szerencséje volt, amikor ittasan száguldozott egy lovas szekérral. Nem úgy a szekeret húzó, szegény jószágoknak, amely elpusztult a balesetben szerzett sérülései miatt. Borust Sármány István, az elpusztult ló gazdája perelte 1709 kora tavaszán, és sikerült is bizonyítania, hogy az állat „az I[n causam attractus] [perbe fogott] *részegsége, gondviseletlensége miatt veszett el* [értsd: pusztult el]”.³⁶ A tanúvallomásokból és a vádból bepillantást nyerhetünk a baleset részleteibe is. Borus, aki minden bizonnyal kocsis volt, a Tokaj melletti Tarcalról tartott hazafelé a szekérral, ám lerészegedett és a kelletténél gyorsabban hajtott – korabeli kifejezéssel élve nyargalózott –, míg végül egy Tisza-parti árokban kötött ki. A baleset után több szemtanú – akik majd’ mind azt állították, hogy részeg volt és száguldozott – is segítette kihúzni a szekeret az árokból, s volt, aki a ló sérüléseit is meg tudta figyelni. A seb az állat szügyén keletkezett, és olyan mély volt, hogy „*bészolgált a’ szívére*”.³⁷ Az egyik tanú hallotta, amikor a perbe fogott arról mesélt, hogy „*midőn a’ Tisza partyán leereszkedett, egy gátfa felállott a’ jég szélin, az ment az A[ctor] [vádoló] lovának a’ szügyiben*”.³⁸ Emellett az is kiderül, hogy a ló még egészséges, ép volt, amikor Borus elvitte, s 12 forintot ért, amely összeget kártérítésként végül ki is kellett fizetnie.³⁹

Szintén ló volt az áldozata egy másik szekérbalesetnek is, amely miatt a tulajdonos Vecsei Péterné perbe is hívta szolgálóját, Kádas Pétert 1703 márciusában. A baleset még 1702-ben történt a Hernád-menti Csanálosnál, s a szóban forgó szekeret Vecseiné bérbe adta egy görög kereskedőnek áruszállításra. A vád szerint Kádas „*egy lovat a’ szekérral elrontatott, megöletett, mivel az hegyen leereszkedvén az szekeret meg ne[m] követte*”, a kereket meg nem kötötte.⁴⁰ A férfi azt állította, hogy ő mindent megtett, amit tudott, s igyekezett másokra – a többi ott fuvarozóra, sőt magára a tulajdonos asszonyra – hárítani a felelősséget. Kiemelte ugyanis, hogy mások is nagy teherrel ereszkedtek le előttük, s ők sem kötötték meg a szekeret. Valamint azt is, hogy „*az A[ctor] [vádoló] lovai hitvánok, farhámjai, kötelei rosszak lévén, ne[m] tehetett az I[n causam attractus] [perbe fogott] rólla, hogy mind a’ nyerges, mind rudas ló elesett, és a’ szekér reáment. Azért ne[m] tartozik fizetni*”.⁴¹ Vecseiné szerint ez utóbbival Kádas éppen saját felelőtlenségét, gondatlanságát bizonyítja, mert az ő feladata volt odafigyelni, gondot viselni mindenre, beleértve a jószágokat, szerszámokat is. Ezt a szenátorok is így gondolták, és a következőket állapították meg. „*Mivelhogy az ereszkedőn az I[n causam attractus] [perbe fogott] meg ne[m] kötötte a’*

³⁶ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 572. 1709. márc. 11.

³⁷ MNL HBML IV. A. 1018./e. 3. k. 240. 1709. márc. 7., MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 571. 1709. márc. 7.

³⁸ MNL HBML IV. A. 1018./e. 3. k. 240. 1709. márc. 7.

³⁹ Uo., MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 572. 1709. márc. 11.

⁴⁰ MNL HBML IV. A. 1011./a. 25. k. 533–534. 1703. márc. 1.

⁴¹ Uo.

kereket, melyet lovainak erőtlenségéhez és szerszámának gyengeségihez képest annál inkább el kellett volna követni, a' kárt maga causálta [okozta] az I[n causam attractus] [perbe fogott], azért fizesse meg a ló árrát".⁴²

Ugyancsak elpusztult lova miatt követelt kártérítést Rác Miklós is Görög Csincsi Istvántól 1708 áprilisában. A vád szerint Görög Csincsi még januárban egy hónapra kibérelte Rác szekerét, ám hat hétig használta, ráadásul „*másnak complárokodott [üzérkedett] vélle, bérb[en] adván más[na]k,*" s „*a' terminust superáló [meghaladó] napokb[an] egy lova megdöglött".⁴³* A perbe fogott azzal indokolta a hosszabb használatot, hogy ugyan négy vásárra bérelte ki a szekeret, az esőzések, „*a' vizek miatt*" nem tudott mindre elmenni, s úgy vélte, „*ne[m] tartozik semmivel".⁴⁴* A baleset körülményeiről semmi nem derül ki a bejegyzésből, valamint tanúvallomások sem maradtak ránk az esettel kapcsolatban. A határozatban azt olvashatjuk, hogy a feleknek két szenátor előtt kellett számot vetni egymással, ám ennek eredményét már homály fedi.⁴⁵

Elpusztult ökörről olvashatunk egy 1710. szeptemberi per kapcsán, amelyben Komáromi István követelt kártérítést Szürke Istvántól, miután az említett ökre beleesett Szürke be nem temetett vermébe. A vádló az elpusztult ökö 30 forintos árát kívánta megtéríttetni, ám a perbe fogott nem érezte magát felelősnek az ügyben. Azt felelte a vádra, hogy egy régi veremről van szó, amely „*bé volt szaggatva, két ökö is elfért volna benne, út vagyon által rajta*", s ő nem tehet róla.⁴⁶ Sajnos sem az ítéletet, sem a tanúvallomásokat – ha voltak – nem őrizték meg a vizsgált források. Mindössze annyit tudunk meg, hogy a szenátorok elrendelték a verem megvizsgálását.⁴⁷

A balesetek és kártérítések kapcsán mindenképpen szólnunk kell a tűzkárokról is, hiszen köztudott, hogy a városban gyakran pusztítottak különféle nagyságú tüzek.⁴⁸ Szabó István is azért perelte Csengeri Istvánt 1706 májusában, mert úgy vélte, hogy „*ő szénája az I[n causam attractus] [perbe fogott] rakta*

⁴² Uo.

⁴³ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 385. 1708. ápr. 28.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 743. 1710. szept. 11.

⁴⁷ Uo. Arról nincs információnk, hogy az itt szereplő Szürke István azonos-e a fentebb említett bikatulajdonos Szürke Istvánnal. A fentiekhez hasonló balesetekre és azok megítélésére számos érdekes esetet mutat be Kállay István. L. KÁLLAY 1996. 342–344.

⁴⁸ A Debrecenben pusztító tüzekről – köztük a véletlen tűzokozásról, tűz által okozott károkról is – részletesebben írtunk a Debreceni Szemle egy korábbi számában, ezért jelen munkában csupán néhány, a korábbi tanulmányunkban nem említett esetet mutatunk be. Az említett tanulmányra l. PAPP RITA: *Tűzesetek és tűzokozás Debrecenben 1693 és 1715 között*. Debreceni Szemle, 2021. 1. sz. 36–44.

tűz miatt égett meg”.⁴⁹ Sajnos a vizsgált forrásokból nem kapunk rá választ, hogy milyen mértékű volt a kár, ahogyan arra sem, hogy felelősnek találták-e a szenátorok a perbe fogott Csengerit.

Zolnai István és Ványai Gulyás Mihály 1711. októberi pereskedéséből legalább az okozott kár mértékét megtudjuk. A bejegyzés szerint Zolnai azért hívta a törvényszék elé Ványai Gulyást, mert a férfi megégette 20 szekér szénáját, amely összesen 240 forintot ért. Zolnai szerint a perbe fogott meg is ígérte neki, hogy kifizeti a kár ráeső részét, ám a férfi erre máshogyan emlékezett. Ahogyan feleletében fogalmaz: „Az ígéret úgy volt, hogy ha a törvény nyakamban veti. Ott sem voltam, mikor meggyúlt, égett a széna.”⁵⁰ A határozatban felszólították a feleket a bizonyításra, ennek eredményével azonban már nem találkozunk a vizsgált forrásokban.⁵¹ Fennmaradtak viszont az ügyhöz tartozó tanúvallomások, valamint egy vélhetően ide kapcsolódó, további per anyaga is. A Zolnai által Ványai Gulyás ellen állított két tanú hallotta, ahogyan a perbe fogott azt mondja a vádlónak, hogy ő megadná a részét, „de a többi osztán mit mond”, valamint, hogy nem csak őt kéne megfogni, másért ne őt zaklassák.⁵² Ezek szerint többen is jelen voltak az esetnél. Az egyik tanú szerint pedig a férfi azt is elismerte, hogy igenis a helyszínen volt, de „nem ő ütött ki [ti. tüzet], hanem más legény”.⁵³

Igen érdekes, hogy ugyanezen a napon tárgyalták Zolnai egy másik perét is. Ezúttal Siteri Istvánt – a tanúvallomások szerint Jánost – hívta perbe rágalmozás miatt, mivel a férfi azt állította róla, hogy „tolvajul vette el az lovát”.⁵⁴ A perbe fogott azt állította, hogy Zolnai katonákkal fogatta el és kötöztette meg őt, s amellet, hogy elvette a lovát még bántalmazta, sőt „fejét is akarta venni”.⁵⁵ A perbe fogott által hozott két tanú igazolta is e komoly vádakot, az ítélet azonban nem maradt ránk, ahogyan az sem, hogy Zolnai megindokolta-e bármivel ezt a durva bánásmódot. Erős a gyanúnk, hogy az esetnek köze volt a megégett szénához, és Siteri egyike lehetett azoknak, akik Zolnai szerint a tüzet, és így a szénában keletkezett hatalmas kárt okozták.

Láthattuk többek között, milyen komoly veszélyeket rejtett magában a gondatlan fegyverhasználat vagy a felelőtlen közlekedés, ahogyan azt is, milyen egyéb sérülésekkel járhatott például egy sietős rakodás.

A fent bemutatott esetek azonban a városban történt baleseteknek, illetve a város polgárainak tulajdonában keletkezett károknak csupán egy kis szeletét

⁴⁹ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 76. 1706. máj. 6.

⁵⁰ Uo. 875. 1711. okt. 8.

⁵¹ Uo.

⁵² MNL HBML IV. A. 1018./e. 3. k. 358. 1711. okt. 8.

⁵³ Uo.

⁵⁴ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 874–875. 1711. okt. 8. A tanúvallomásokra l.

MNL HBML IV. A. 1018./e. 3. k. 359. 1711. okt. 8.

⁵⁵ MNL HBML IV. A. 1011./a. 27. k. 874–875. 1711. okt. 8.

tárják elénk. Ezeknél minden bizonnyal jóval több történt, de nem minden pereskedésnek maradt nyoma a forrásokban. S ha igen, akkor sem mindig egyértelmű, miről vitáztak a felek. A vizsgált jegyzőkönyvekben szereplő polgári peres anyagok nagy része ugyanis nem tartalmazza az ügy részleteit, gyakran csupán annyit tudunk meg, hogy valamiféle adósságról volt szó. Ám az, hogy ezt kölcsön, meg nem fizetett vételár, esetleg elmaradt kártérítés miatt követelték-e, már nem derül ki. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy gyakran a felek – különösen, ha kisebb sérülésről vagy kárról volt szó – nem is vitték törvény elé az ügyet.

Nagy valószínűséggel a vizsgált időszakban is gyakoriak voltak az elkóborolt állatok miatti szénabeli vagy más termésben okozott károk, s nem csupán Szürke István említett bikája keresett tiltott helyen élelmet magának.⁵⁶ Ahogyan természetesen sok más baleset és károkozás is történhetett még a vizsgált években. Gondoljunk csak a különféle szerszámokban, hordókban, szekerekben, vagy kereskedők, kézművesek áruiban történő károokra, vagy más, a fentebb említetteken kívüli sérülésekre.

⁵⁶ Tilosban legelés esetén a korabeli eljárás rendszerint a kárt okozó állat behajtása volt. L. MEZEY 1999. 97.